

Câteva gânduri cu privire la „dansatorii” din Preistorie

Cristian Schuster¹
cristianschuster@yahoo.com

Schlüsselwörter: *Neolithikum, Keramik, Tanz, Ritual.*

Zusammenfassung: *Der Mensch tanzt seit den ältesten Zeiten. Dafür sprechen etliche Funde schon aus dem Paläolithikum. Der Verfasser setzt sich mit einigen neolithischen und bronzzeitlichen Entdeckungen aus Asien, Nordafrika und Europa auseinander. Diese, Darstellungen in Ton oder anderen Rohstoffen (Knochen, Horn, Geweih, Metall), aber auch Höhlen- und Felsmalereien, die alle tanzende Personen – Frauen, Männer, manchesmal auch Tiere -, nackt oder bekleidet, sind alles Beweise, dass unsere Vorfahren in verschiedenen Tätigkeit vom Tanz begleitet wurden.*

Fără a dori o detalierea prea adâncă a subiectului enunțat în titlul demersului nostru, precizăm că, nu puține dintre realizările artistice modelate din lut ars sau din sau pe alte materiale (piatră, os, corn, fildeș, metal etc.) din Preistorie, par a ne transmite imaginea unor personaje, care, în accepțiunea multora dintre specialiștii care le-au analizat, execută mișcări de „dans”.

Este bine cunoscut, că dansul nu este specific numai omului. El a fost documentat și pentru multe dintre animale, insecte și păsări. Omul, în oricare dintre regiunile Lumii pe care le-a locuit, a dansat din cele mai vechi timpuri. Unele dintre cele mai timpurii scene de dans ne-au parvenit din Paleoliticul european, exemple în acest sens sunt imaginile din peșterile Cala dei Genovesi și Addaura².

Y.Garfinkel³ este unul dintre învățații care au analizat în amănunt problema dansului în Preistorie. Făcând „disecția” diferitelor scene, a putut constata o serie de poziții ale corpului dansatorilor, ale mâinilor și picioarelor acestora. Un rol interesant îl juca și poziția capului, coafura, acoperămintelor de pe cap, măștile, nuditatea și îmbrăcămintea, încălțămintea, obiectele și animalele acompaniatoare.

Deloc de neglijat sunt și organizarea spațiului în care se regăsește dansul, curgerea mișcărilor (liniare sau în cerc), cuplurile sau grupurile ce dansează. Dansul se practica înspre direcții diferite, în sensul acelor de ceas sau, dimpotrivă, în direcția opusă. Garfinkel a constatat mai departe că, în general, dansul era executat de fiecare dintre sexe în parte. Rar apar scene cu dansatori femei și bărbați împreună. Dansul se derula în spații deschise, uneori lângă copaci sau vreo clădire (templu?). Probabil, cele mai multe dansuri se practica noaptea.

A. Nițu⁴ a fost de părere că imaginile cu dansatori ar reflecta divinitatea multiplicată. Valentina Voina⁵ pune sub semnul întrebării această ipoteză, considerând însă, în

¹ **Schuster Cristian**, profesor universitar doctor, directorul Centrului de Tracologie, București.

² Holloway 1991, fig. 4-5.

³ Garfinkel 2003.

⁴ Nițu 1970, p. 95.

⁵ Voina 2005a, p. 70; *Idem* 2005b, p. 389.

concordanță cu J.-C. Schmitt⁶, că prin dans se „înlătură orice individualizare”. Dansul, în opinia lui Voinea, se efectua în cadrul unor practici magico-religioase, depuneri de ofrande, ritualuri șamanice (a se vedea reprezentările rupestre de la Gabillou și Les Trois-Frères)⁷ sau de fertilitate.

La Nevali Çori din Nivelul 4, Casa 2, aparținând Neoliticului Aceramic B (cca. 7000 a.Chr.) din Anatolia⁸, a fost descoperită a plăcuță din piatră pe care sunt reprezentate trei personaje (fig. 1). Unii specialiști⁹ consideră că, prima persoană din stânga este un bărbat. Acesta este urmat de o broască țestoasă (?) și de o femeie cu abdomenul mai rotunjit. Lângă bărbat se găsește un corn de vită, iar lângă femeie un personaj fără cap. Chiar dacă plăcuța a fost parte probabil dintr-un obiect mai lung, se pare că avem de-a face cu scenă de celebrare a unei noi nașteri.

După J. Yakar¹⁰ este vorba de o femeie gravidă, asemănătoare cu o broască țestoasă. Iar Garfinkel¹¹ crede că nu putem vorbi de o broască țestoasă (despre acest animal în Preistorie, vezi, mai nou, Hansen¹²), ci de o femeie mai plină. Argumente în acest sens sunt imaginile unor femei corpulente care dansează ce sunt figurate pe ceramică neolitică (sfârșitul milen. 7 a.Chr.) de la Köşk Höyük (fig. 2)¹³. Dealtfel, toți dansatorii din acest sit sunt numai de sex feminin.

Tot din Anatolia, dar de la Tepecik, sit datat tot în milen. 7 a.Chr., provine un fragment ceramic¹⁴, pe care se pot desluși dansatori de sex masculin care se țin de mână, având pe chip un început de zâmbet. Personaje în mișcare au fost identificate și pe ceramica de milen. 7 a.Chr. de la Kuruçay Höyük (femei)¹⁵ și Hacilar¹⁶.

Astfel de scene de dansatori au fost identificate și în Siria. Este vorba, în primul rând, de pictura murală cu 23 de femei mișcându-se în jurul unei forme geometrice rectangulare hașurate (câmp arat?), descoperită pe peretele unei case din situl Neoliticului Aceramic B (milen. 8 a.Chr.) de la Tell Halula¹⁷. De la El Kown 2, datând din prima jumătate a milen. 7 a.Chr., provine un fragment ceramic pe care se poate vedea un bărbat cu un organ sexual apreciabil, executând mișcări de dans cu picioarele flexate și mâinile ridicate¹⁸. Pe stâncile de la Dhuweila (milen. 8 a.Chr.) se pot observa dansând mai multe personaje, foarte probabil masculine, purtând măști¹⁹.

Culturii Tell Halaf îi aparține o serie de imagini cu dansatori ce sunt figurate pe multe dintre recipiente din lut ars. Notabile sunt cele din situl eponim (fig. 3), dar și cele de la Chagar Bazar, Tell Brak, Tell Sabri Abyad, Tell Damishliyya, Khirbet Esh-Shenef, Tell Mountbateh, Yunus, Tell Halula, Tell Kosak Shamali, Shams Ed-Din

⁶ Schmitt 1998, p. 157.

⁷ Clottes, Lewis-Williams 2007, fig. 1/5.

⁸ Hauptmann 1993, fig. 27.

⁹ Uzunoğlu 1993, nr. cat. 13.

¹⁰ Yakar 1991.

¹¹ Garfinkel 2003.

¹² Hansen 2005.

¹³ Silistreli 1989, fig. III/1.

¹⁴ Garfinkel 2003, fig. 7.7:g.

¹⁵ *Ibidem*, fig. 7.8:e, 7.9:a.

¹⁶ *Ibidem*, fig. 7.9:b, 7.10.

¹⁷ *Ibidem*, fig. 7.4.

¹⁸ *Ibidem*, fig. 7.8:c.

¹⁹ *Ibidem*, fig. 7.5:a, 7.6:a.

Tannir, Tell Kurdu, Tell Judaidah, Tell Aajar, Hama, toate în Siria, Tülintepe, Norşuntepe, Korucutepe, Sakje Gözu, Tell Kazane Höyük, acestea din urmă în Turcia²⁰.

Dansatori neolitici sunt specifici și Mesopotamiei²¹, astfel de descoperiri fiind făcute la Tell Sotto, pe un fragment ceramic (o femeie), și Umm Dabaghiyah, pe mai multe cioburi (probabil bărbați). Așa numitului stil Samarra, specific unor situri de la sfârșitul milen. 7 a.Chr., precum Yarim Tepe II, Niniveh, Khirbet Garsour, Tell Gawra, Arpachiyah, Chogha Mami, Hassuna, Samarra, Tell Es-Sawwan, Serik, Matarrah, Shimshara, Baghouz din Irak sau Moussian din Iran, exprimat mai ales prin forme geometrice, îi aparține și castronul de la Samarra²², pe care apar patru siluete feminine cu șolduri mari și părul fluturând în vânt, însoțite de opt scorpioni. Astfel de reprezentări nu sunt singulare la Samarra, aici s-a găsit un fragment dintr-un vas pe care se văd cinci femei, dar și așezărilor din Orientul Apropiat, Siria, Iran: Khazineh (fig. 4), Tchechme Ali, Tell Halaf²³. Interesant este că, se pare, nu conta numărul celor care dansau, căci singura grijă era să se „umple” spațiile goale de pe recipiente. Dansatorii nu se priveau niciodată, figurile lor stilizate fiind arătate din față. Măinile erau întinse lateral; uneori personajele ținându-se de ele. Ceramică de tip Tell Halaf sau Samarra a fost găsită și în Israel, la 'Ein El-Jarba (fig. 5), și în Armenia, la Imiris Gora și Arukhlo²⁴.

De ce se practica acest dans? Era el unul cultic, executat exclusiv de femei? Sau era ceva domestic? Greu de spus și ce se întâmpla înaintea și după dans.

Am pomenit deja de descoperirea de la Moussian din Iran. Acestea i se alătură altele, tot neolitice, dar și chalcolitice. Din lista de peste 42 de puncte cu ceramică decorată cu dansatori întocmită de Y. Garfinkel²⁵, amintim numai unele. Este vorba de bărbații de la Khazineh și Djaffarabad, de femeile de la Tchechme Ali, de personajele îmbrăcate de la Chigha Sabz și Mehrgarh sau de cele realizate în manieră geometrizată: Tall-i Gap.

Pe o seamă de sigilii din Irak, Iran, Siria, Israel (Tepe Giyan, Tepe Gawra, Tell Eth-Thalathat V, Chagar Bazar, Nippur, Susa, Chogha Mish, Ur, Niniveh, Fara, Tell Brak, Bab Edh-Dhra), din milen. 5-3 a.Chr., apar scene cu dansatori. Aceștia, bărbați sau femei, erau reprezentați nud sau îmbrăcați²⁶. La fel și pe pereții unor construcții de la Teleilat Ghassul (a doua jumătate a milen. 5 – începutul milen. 4 a.Chr.), Megiddo (Stratul XIX, sfârșitul milen. 4 a.Chr.).

Din Bronzul Timpuriu I din Israel (a doua jumătate a milen. 4 a.Chr.) provin fragmente ceramice (importuri egiptene) cu dansatori. Altă piese ceramice cu astfel de imagini s-au găsit și la Kabri, Rosh Ha-Niqra (prima jumătate a milen. 3 a.Chr.), Beth Yerah, El-Karm, 'Ain Kuniyeh. Nici Libanul nu este străin de astfel de ceramică. Este vorba de așezarea din Bronzul Timpuriu II (începutul milen. 4 a.Chr.) de la Byblos și Megiddo. Iar de la sfârșitul milen. 3 a.Chr. datează fragmentele ceramice de la Hama, din Siria.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, fig. 7.8:a-b, d.

²² Schmandt-Besserat 2005, fig. 1.

²³ *Ibidem*, fig. 1.

²⁴ Garfinkel 2003, fig. 8.29:b, 8.30:c, e-f.

²⁵ *Ibidem*, p.161.

²⁶ *Ibidem*, p. 269.

O pereche, redată cu „*capete solare*” sau, poate, „*soarele și luna*”, înconjurată de animale și dansatori, este reprezentată și în arta rupestră din Epoca Bronzului din Kazahstan, la Tamgaly IV²⁷. În acest caz trebuie să vorbim, foarte probabil, de un dans „*războinic*”.

Personaje dansând nu sunt o raritate nici în Egiptul Predinastic (milen. 5-4 a.Chr.²⁸. Femei pot fi recunoscute pe ceramica de la Naqada, Umm el Qaab, bărbați pe cea de la Naqada, femeii și bărbați pe aceea de la El 'Adaima (fig. 6) și Semaineh (fig. 7). Uneori dansatorii își exercită mișcările înconjurate de diferite animale (Abydos, Semaineh, Harageh) sau chiar pe ambarcațiuni ce plutesc pe Nil (incizii pe stânci: Wadi 'Abad, Wadi Abu Wasil, Wadi Menih, Wadi Gash, Qena-Qoser).

Dansul nu a fost numai apanajul populațiilor neolitice, eneolitice și din Epoca Bronzului din Asia sau Africa de Nord, ci el a fost practicat și de comunitățile de pe vechiul continent²⁹. În Grecia, ceramică cu decor cu astfel de scene incizat, dar și pictat sau în relief, a fost descoperită Nea Nikomedia, Argissa Magula, ambele de la începutul milen. 6 a.Chr., și Pefkakia (Neoliticul Târziu). De notat că pentru toate personajele, este greu a spune cărui sex le aparțin. Cu toate acestea, în situl de la Nea Nikomedeia, au fost recuperate câteva fragmente ceramice, care ne prezintă personaje feminine dansând³⁰.

Și în Bulgaria, la Gradešnitsa (milen. 6 a.Chr.) și Tell Azmak (milen. 5 a.Chr.) s-au găsit imagini cu dansatori. Ei sunt ori fără sex clar indicat, ori bărbați (fig. 8), cărora le este schițat organul genital. La Sarvas (cultura Starčevo, jumătatea a doua a milen. 6 a.Chr.), sit din Serbia, avem de-a face cu o femeie cu sâni și sex bine indicat. Neclar este în ceea ce privește sexul personajelor, situația de la Vinča (milen. 6 a.Chr.) și Gomolava (milen. 5 a.Chr.).

Dansatori au fost descoperiți în mai multe situri de pe teritoriul României. Amintim aici Turdaș (sex neclar; sfârșitul milen. 6 a.Chr.), Dudești (femeie; mijlocul milen. 6 a.Chr.), Târpești (probabil femeie, cu toate că „*sâni*” se găsesc sub mâinile personajului; cultura Pre-Cucuteni III, începutul milen. 5 a.Chr.), Gumelnița (două personaje, unul mai înalt decât celălalt; să fie vorba de un bărbat și o femeie?; sfârșitul milen. 5 a.Chr.), Slatina (femeie; milen. 5 a.Chr.), Vădastra (femeie; începutul milen. 5 a.Chr.), Hodoni (femeie purtând mască; sfârșitul milen. 5 a.Chr.), Traian (femeie văzută din spate; începutul milen. 5 a.Chr.), Bârlălești (femeie văzută din spate; a doua jumătate a milen. 5 a.Chr.), Trușești (bărbați; a doua jumătate a milen. 5 a.Chr.), Ghelăiești (bărbat; a doua jumătate a milen. 5 a.Chr.), Scânteia (bărbat; femeie cu bărbat sau androgin; sfârșitul milen. 5 a.Chr.), Dumești (fig. 9) (bărbat cu femeie; sfârșitul milen. 5 a.Chr.)³¹. La Trușești s-a descoperit și un vas unde se pot vedea două personaje „*lipite*”, fără picioare, probabil femeii (fig. 10). Iar la Berești, Frumușica, Larga Jijia, Traian, Trușești, Drăgușeni au fost găsite faimoasele „*vase-horă*”³². Dealtfel, acest tip de recipient este propriu și Ucrainei, el fiind identificat acolo în situl Pre-Cucuteni III de la Luka-Vrublevetskaya.

²⁷ Rafifar 2007, fig. 10.

²⁸ Garfinkel 2003.

²⁹ *Ibidem*, p. 105.

³⁰ Theochari 1989, fig. 14/1-2 de pe p. 53.

³¹ Lazarovici 2005; Lazarovici 2006.

³² Marinescu-Bîlcu 1974; *Idem* 2000, p. 138; Dumitrescu 1979.

În cazul dansatorilor din mediul culturii Gumelnița, aceștia sunt, cum bine s-a observat³³, personaje impersonale, schematice, însă cu sexul explicit exprimat: Ciolănești și Vitănești, situri din România; Azmaka Moghila și Plovdiv în Bulgaria³⁴.

Dincolo de sud-estul și estul Europei, scene cu dansatori au fost documentate și pentru Ungaria (Tiszavasvari, milen. 5 a.Chr.; Kotacpart, sfârșitul milen. 6 a.Chr.; Villanykovesd, bărbat, mijlocul milen. 5 a.Chr.; Borsod, începutul milen. 6 a.Chr.; Szegvár-Tüzköves, sfârșitul milen. 5 a.Chr.; Szajol-Felsofold, a doua jumătate a milen. 6 a.Chr.; Hagykoru, sfârșitul milen. 6 a.Chr.; Szentes-Jakorpart) și Cehia: Strelice (mijlocul milen. 5 a.Chr.), Kolesovice (începutul milen. 6 a.Chr.), Litomerice (prima jumătate a milen. 6 a.Chr.), Nova Ves (bărbat), Praga-Bubenec etc.

Așadar, dansul era o activitate importantă în cadrul comunităților. El a însoțit omul încă de la început, din stadiul de vânător și culegător, căpătând ulterior valențe mult mai ample odată cu practicarea agriculturii³⁵. Dansul devine o formă de afirmare socială, o punte de legătură între oameni și zei. El servește educației, învățării, aproprie oamenii între ei, fiind și o formă de terapie. Probabil dansului i s-a alăturat și muzica. În plastica Gumelnița s-au găsit dealtfel personaje cu gura deschisă (Vidra, Vodica), care sugerează gestul de a cânta³⁶.

Bibliografie

- Andreescu 2002 Andreescu R.R., *Plastica antropomorfă gumelnițeană. Analiză primară*, București.
- Clottes, Lewis-Williams 2007 Clottes J., Lewis-Williams D., *A handbook of Ancient Religions*, Cambridge, p. 7-46.
- Dumitrescu 1979 Dumitrescu Vl., *Arta culturii Cucuteni*, București.
- Hansen 2005 Hansen S., *Eine tönernerne Rassel in Schildkrötengestalt aus Măgura Gorgana bei Pietrele, Jud. Giurgiu, CCDJ XXII*, p. 337-349.
- Hauptmann 1993 Hauptmann H., *Ein Kultgebäude in Nevali Çori*, în M. Frangipane, H. Hauptmann, M. Liverani, P. Matthiae, M. Mellink (ed.), *Between the Rivers and over the Mountains*, Roma, p. 37-69.
- Holloway 1991 Holloway R.R., *The Archaeology of Ancient Sicily*, London.
- Lazarovici 2005 Lazarovici C.M., *Anthropomorphic statuettes from Cucuteni-Tripolye: some signs and symbols*, DP 32, 145-154.
- Lazarovici 2006 Lazarovici C.M., *Semne și simboluri în cultura Cucuteni-Tripolie*, în N. Ursulescu, C.M. Lazarovici (coord.), *Cucuteni 120 – Valori Universale. Lucrările Simpozionului Național Iași, 30 septembrie 2004*, Iași, p. 57-92.

³³ Voinea 2005a, p. 70; *Idem* 2005b, p. 390.

³⁴ Raduceva 1976, pl. 52; Andreescu 2002, pl. 60/1, 5, 7.

³⁵ Garfinkel 2003.

³⁶ Voinea 2005b, p. 390 și fig. 19-20.

- Marinescu-Bîlcu 1974
 Nițu 1970
 Radunčeva 1976
 Rafifar 2007
 Schmandt-Besserat 2005
 Schmitt 1998
 Silistreli 1989
 Theochari 1989
 Uzunoğlu 1993
 Voinea 2005a
 Voinea 2005b
 Yakar 1991
- Marinescu-Bîlcu S., „*Dansul ritual*” în *reprezentările plastice neo-eneolitice din Moldova*, SCIV 25/2, p. 167-180.
 Nițu A., *Reprezentări feminine dorsale pe ceramica eneolitică carpato – balcanică*, MemAntiq II, p. 75-99.
 Radunčeva A., *Prehistoric Art in Bulgaria from the fifth to the second Millenium BC*, Oxford.
 Rafifar J., *Some indications of shamanism in Arasbaran rock carvings*, Documenta Praehistorica XXXIV, p. 203-213.
 Schmandt-Besserat D., *Art and the Human Figure: Before and After Writing*, în M. Perna (ed.), *Studi in Onore di Enrica Fiandra. Contributi di archeologia egea e vicinorientale*, Studi Egei Vicinorientale I, Paris, p. 357-368.
 Schmitt J.-C., *Rațiunea gesturilor*, București.
 Silistreli U., *Köşk Höyük'te Bulunan Kabartma İnsan ve Hayvan Figürleriyle Bezeli Vazolar*, TTKB 206, p. 361-374.
 Theochari D., *Neolithikos politismos*, Athina.
 Uzunoğlu E., *Women in Anatolia from prehistoric ages to the Iron Age*, în G. Renda (ed.), *Women in Anatolia. 9000 years of the Anatolian woman (Catalog)*, p.16-115.
 Voinea V.M., *Ceramica complexului cultural Gumelnița – Karanovo VI. Fazele A1 și A2*, Constanța.
 Voinea V.M., *Gesturi și semnificații în arta gumelnițeană*, CCDJ XXII, p. 383-398.
 Yakar J., *Prehistoric Anatolia: The Neolithic Transformation and the Early Chalcolithic Period*, Monograph Series 1, Tel Aviv.

Explicația figurilor

- Fig. 1. Nevali Çori. Apud Hauptmann 1993.
 Fig. 2. Köşk Höyük. Apud Silistreli 1989.
 Fig. 3. Tell Halaf. Apud Garfinkel 2003.
 Fig. 4. Khazineh. Apud Schmandt-Besserat 2005.
 Fig. 5. 'Ein El-Jarba. Apud Garfinkel 2003.
 Fig. 6. El 'Adaima. Apud Garfinkel 2003.
 Fig. 7. Semaineh. Apud Garfinkel 2003.
 Fig. 8. Tell Azmak. Apud Garfinkel 2003.
 Fig. 9. Dumești. Apud Lazarovici 2005.
 Fig. 10. Trușești. Apud Lazarovici 2005.

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 3.

Fig. 4.

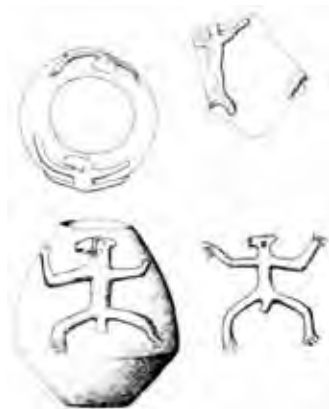

Fig. 5

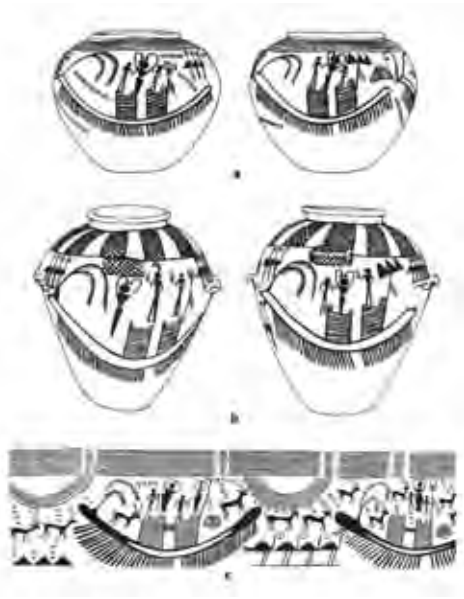

Fig. 6.

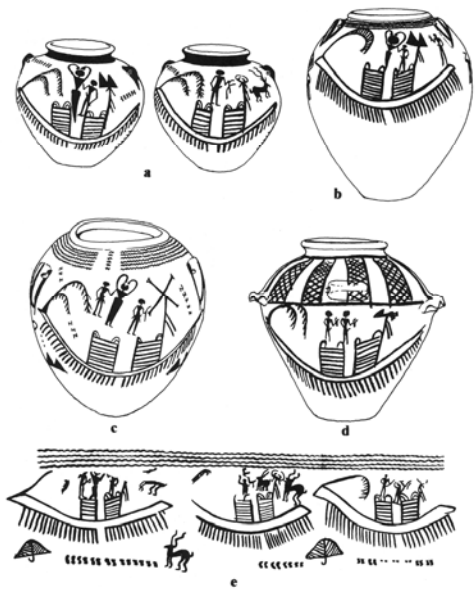

Fig. 7.

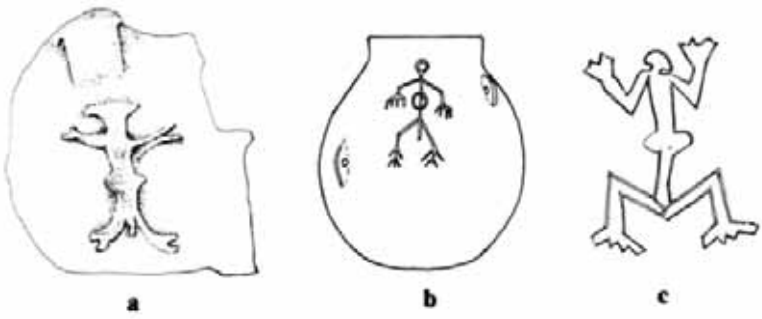

Fig. 8.

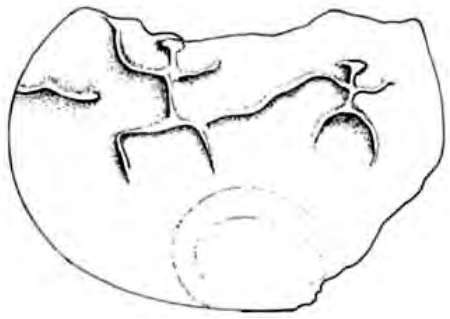

Fig. 9.

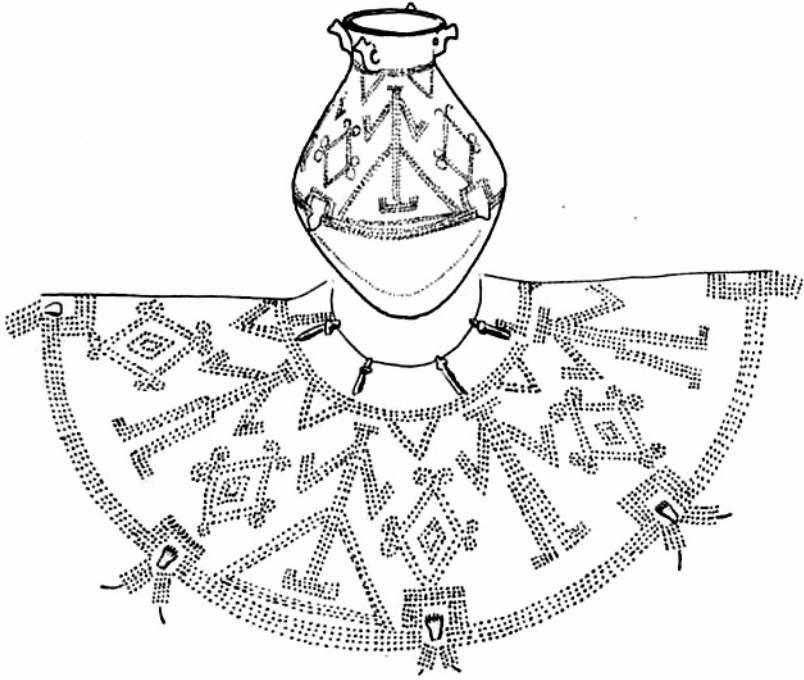

Fig. 10.